

# L'ABITAT TRADICIONAU EN ASPA / AUSSAU

ASPE - OSSAU

> Aspa - Aussau  
Pyrénées - Atlantiques



## Arquitecturas de las vaths d'Aspa e d'Aussau



Las economias de las vaths d'Aspa e d'Aussau que s'emparan suu pastoralisme. Los tropèths d'aulhas qu'amontanhan a la bèra tempora e que se'n tornan tà la plana aus prumèrs hreds. La màger part deu bestiar qu'ei, l'ivèrn autanplan com l'estiu, a pastencar, alavetz a las bòrdas non las hè pas hrèita un cortalh gran, ni tanpauc ua henèra grana entà enterpausar lo forratge.

L'abitat qu'ei mei que mei gropat en vilatges sarrats on cada maison aucupa sonque ua parçèla petita. Aquesta vision qu'a d'estar nuançada totun pr'amor, còsta las maisons estretas, bastidas en miejanceria que i son fòrmas autas qui desvolopan davants en largor.



Que cau mentàver l'abonde e la qualitat deus materiaus ( pèira de murrallar, pèira de talha, lòsa e husta ) qui balhavan l'escadença aus poblants de las vaths d'estar autonòmes, e quitament « exportadors » ( peirèras d'Arudi e de Lobièr de Haut, losèras d'Aidius...).

## La maison verticaue

L'abitat mei caracteristic qu'ei la maison estreta, organizada verticaument e traucada d'ua sola frinèstra au solèr.

Los volums que s'acèssan devath d'un teit hèra en penent cobèrt de lòsas.

Las parets que son de pèira perbocada.

Lo baish ubèrt sus la carrèra, qu'èra tà las quauques bèstias qui solèvan demorar a la bòrda ( lo vaquerís, lo porcerís, e tanben a còps los anhèths ) e tau materiau.

Lo prumèr solèr qu'èra tau monde. La preséncia d'un horn salhent suu davant qu'amuisha l'emplec domestic d'aqueste solèr.

Lo solèr de haut que serviva de graèr e de henèra.

Los bastiments mei ancians qu'avèvan sonque ua pòrta grana de dus alands. Dab lo temps qu'ei estadada doblada per ua pòrta pedanhèra qui mia tau lotjament.



Lobier de Haut



Busi



Atàs



Óussa

## La varietat de las familhas arquitecturaus

Totas las maisons non son pas maisons verticaus. Autas que desvolopan lo davant en largor, a còps que s'organizan quitament a l'entorn d'ua parguia.

Las rasons que'n son complèxas : la recèrca d'un confort mei bon en desseparar l'espaci deus òmis e lo deu bestiar, la diversificacion de las situacions socials qui amia tipas arquitecturaus desconeishuts dens los vilatges e mei que mei l'introduccion de practicas agricòlas qui demandan bòrdas, establas e henèra.

La reparticion de las fòrmas bastidas que's coneish a l'encòp dens l'espaci e dens lo temps : tà simplificar, l'organizacion verticaue que seré meilèu anciana, au centre deu vilatge, e en vath mejana ; l'agençada en largor que seré mei recenta, en periferia o au pè de la vath ( com a Busi ).

Que cau totun mentàver que las maisons deus dus vilatges mei hauts en vath d'Aspa, Lhers e Lascun, que son maisons « en largor ».



Lobier de Baish



Lhers



Aas



Lascun

L'abitat tradicionau en Aspa / Aussau

## La fòrma deus alandes

La pòrta larga de dus alands qu'ei a la basa de l'arquitectura de las vaths. Las datas nombrosas gravadas sus las pèiras claus que permeten d'aviar ua cronologia.

Los alandes mei ancians que son en arc trencat. Lo vilatge de Bòrça que n'a hèra qui datan de l'edad miejancèra.

Au sègle XVI<sup>au</sup>, qu'agrada mei l'arc de plen cintre. La vath d'Aspa que continua de l'emplegar au briu deu sègle XVII<sup>au</sup> quan la vath d'Aussau causeish generaument l'arc en ansa de tistèth sovent ondrat deu motiu de l'acolada, d'origina gotica.

A la fin deu sègle XV<sup>au</sup> qu'apareish l'arc segmentari, qui s'impausa au sègle XIX<sup>au</sup>, associat a un vocabulari ornamentau classic ( capitèths dorics o ionics, claus salhentas...).

Mentavem qu'aquesta evolucion sembla impausada per la recèrca d'un gabarrit tostemp mei larg.



Arc trencat



Arc de plen cintre - 1710



Arc en ansa de tistèth - 1777



Arc segmentari - 1869

## Lo tribalh de la husta

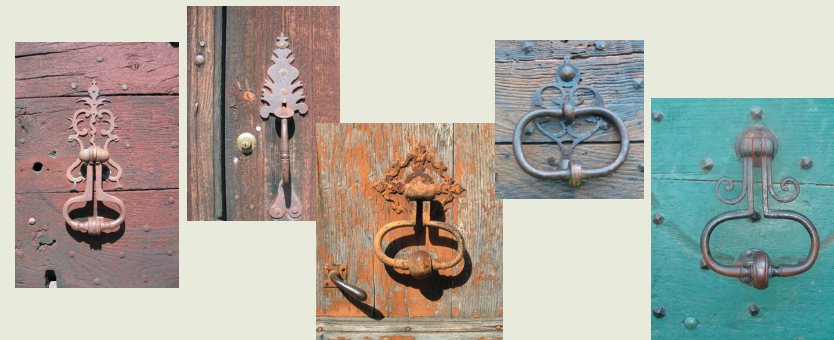
Las ressorças de husta qu'èran abondosas, e naturalment l'arquitectura que se'n serví.

A despart de las partidas non vedederas de dehòra estant com lo hustatge e los taulats, la husta qu'ei presenta dens los balets, las menuserias e daubuns elements decoratius com las cornissas.

Los balets se tròban au solèr, en lo continuèr de l'abitacion. Ubèrtas au sud, que servivan tà har secar lo produit de las recòltas.



Las menuserias de las pòrtas que son de taulas largas, generaument orizontaus. Que son sovent decoradas de tustets o de flisquets dab ondraments de hèr retalhat.



La vath d'Aussau qu'ei rica de cornissas decorativas de husta dab motladuras ; daubuas que reproduseishen lo dessenh de las cornissas de pèira.



## Glossari

Cornissa : ensemble de motladuras, generalement orizontaus, aprestadas au cap de la paret. La cornissa que sostien lo teit.

Capa : morterada de caucea e de sable aplicada en fina espessor sus ua maçoneria.

Aland : partida mavedissa d'ua menuseria de pòrta o de frinèstra.

### Lo vocabulari de l'arc :

Pèdrets : emparas verticaus d'un arc o d'un capitèth.

Capitèth : pèça orizontau de pèira o de husta qui susmonta un alande, ua pòrta o ua frinèstra.

Pèira clau : la pèira centrau d'un arc. La pèira clau qu'ei sovent datada, a còps ondrada.

Arc de plen cintre : arc en miei cerc ( la hautor de l'arc per dessus los pèdrets qu'ei egau au son rai).

Arc suberbaish : arc de qui la hautor ei inferiora au son rai.

Arc en ansa de tistèth : arc suberbaish tirat d'un traçat complèxe de mantuns centres. La naishença de l'arc qu'ei dens la continuitat deus pèdrets.

Arc segmentari : arc suberbaish, hèit d'ua seccion de cerc. La juntada de l'arc dab los pèdrets qu'ei trencada.

Acolada : motladura orizontau dab corbas e contra-corbas. En vath d'Aussau l'acolada qu'ondra sovent los arcs en ansa de tistèth.

## Bibliografia

### PAÍS DE L 'ADOR

BIDART Pierre, COLLOMB Gérard, Pays aquitains, Bordelais, Gascogne, Pays basques, Béarn, Bigorre, in CUISENIER Jean (dir.), L'architecture rurale française: corpus des genres, des types et des variantes, Paris, Berger-Levrault, 1980  
Aqueth obratge que presenta hèra de relhevats d'arquitecturas en Aquitània.

CUZACO René, " Toits et toitures béarnais, basques et landais " in Pyrénées n° 29, janvier-mars 1957, p13-20

Un article qui pausa la question de las originas de las fòrmas, en insistir sus la primautat deus teits vegetaus ( talabena, arrètge ) o mineraus ( lòsa de pèira ) suus produits de tèrra cueita, apareishuts dab la romanizacion. La continuitat de las fòrmas que s'ei conservada au passatge de la talabena a la lòsa o a la teula, la maison bearnesa o soletina non seré pas que la continuacion de la « cabana primitiva » non romanizada.

LOUBERGÉ Jean, Les anciennes maisons rurales des Pays de l'Adour, Pau, Imprimerie moderne, 1981.

Un obratge classic qui presenta las familhas arquitecturaus màgers en País de l'Ador.

### PIRENÈUS ATLANTICS

MOREL DELAIGUE PAYSAGISTES, Atlas des paysages en Pyrénées-Atlantiques, Pau, Conseil général des Pyrénées-Atlantiques/Préfecture des Pyrénées-Atlantiques, 2003.

L'obratge que presenta las caracteristicas paisatgèras deu departament dividit en 7 entitats. Que descriu los grans trèits de l'arquitectura de cadua.

### BEARN

CAZAURANG Jean-Jacques, " La maison béarnaise. Essai de classification des différents types, signification, rôles ", in Revue régionaliste des Pyrénées, 1965

CAZAURANG Jean-Jacques, Pasteurs et paysans béarnais, Vol. 1, Pau, Marrimpouey jeune, 1965

" Toits d'ardoise " p. 229-240 et " le bois en Béarn " p. 241-269.

CAZAURANG Jean-Jacques, Pasteurs et paysans béarnais, Pau, Marrimpouey Jeune, 1968

P. 21-112 tà çò qui pertòca l'abitat.

CAZAURANG Jean-Jacques, Scènes de la vie rurale en Béarn, 42120 Le Coteau, Ed. Horvath, 1983

Mei que mei lo capitol II, " la maison " p. 17-75.

CAZAURANG Jean-Jacques, Pasteurs et paysans béarnais. Au village, les métiers, Pau, Cairn, 1998

" Travail de la pierre. Maçons, carriers, tailleurs de pierre " p. 85-92.

CAZAURANG Jean-Jacques, LOUBERGÉ Jean, Maisons béarnaises, Pau, Musée béarnais/château de Pau, Vol.1 : " à travers les âges – à travers les pays ", 1978, Vol.2 : " Fonctions – matériaux – procédés... ", 1979

LATHELIZE François, PACT du Béarn, Le bâti ancien en Béarn, Paris, EDF/PACT, 1981

Realizat per un arquitecta, un obratge illustrat per hèra de dessens e de relhevats.



LOUBERGÉ Jean, " La géographie des maisons rurales en Béarn", in Revue de Pau et du Béarn, 1973/1, p. 211-223.

LOUBERGÉ Jean, " Réflexions sur l'évolution des maisons rurales en Béarn depuis le XVIIe siècle ", in Du village et de la maison rurale, colloque de Bazas 1978, Paris, 1980.

Aquesta comunicacion qu'ei consagrada a la partvirada qui tòca la maison rurau bearnesa au briu deus sègles XVII<sup>m</sup> e XVIII<sup>m</sup> per la substitucion progressiva de la lòsa e de la teula a la talabena, per la partvirada deu plan qui mia a abandonar lo devant en penon au profieit deu mur « goutterot », condicions de l'afirmacion deu caractèr classic de l'arquitectura en Bearn.

LOUBERGÉ Jean, La maison rurale en Béarn, 63340 Nonette, Ed. CREER, 1986.

L'obratge mei sancèr tà çò qui pertòca las arquitecturas ruraus en Bearn ; qu'amuisha menimosament los diferents ordis arquitecturaus presents sus aqueste territòri.

## HAUT BEARN

CAUE des Pyrénées-Atlantiques, Petit patrimoine bâti, la vallée d'Aspe, Parc National des Pyrénées, 2003

CAUE des Pyrénées-Atlantiques, Petit patrimoine bâti, la vallée d'Ossau, Parc National des Pyrénées, à paraître courant 2004.

Dus obratges qui descriven lo patrimòni petit de las vaths : lavaders, ponts, honts, abeuraders, caladas...

DUGÈNE Jean-Pierre, Les inscriptions et décorations de l'habitat rural ossalois, Bayonne, Imprimerie du Labourd, 1986

Un relievat exhaustiu deus elements gravats o esculptats estacats a la vath d'Aussau : taulas, cartochas, claus...

JOIN-LAMBERT Octave, La vallée d'Ossau, Paris, Philippe Join-Lambert, 2001

Un sens de l'observacion remirable servit per un don vertadèr de dessenhador.

LAVIGNE Etienne, L'art de bâtir les cabanes pastorales dans les Pyrénées. Hautes vallées d'Ossau, Aspe, Barétous, Soule, Pau, DDE des Pyrénées Atlantiques, 2001.

LOUBERGÉ Jean, « Contrats de construction de maisons à Laruns à la fin du XVe siècle » in Documents pour servir à l'histoire du département des Pyrénées Atlantiques, n° 5, Pau, 1984, p. 27-32

LOUSTALÉ Sabine, L'architecture vernaculaire en vallée d'Aspe, rapport de stage, Bedous, Communauté de Communes de la vallée d'Aspe, 2000.

Un reperatge précis deus elements remirables de l'arquitectura deus vilatges en vath d'Aspa.

de MONSEMBERNARD G., « Un village pyrénéen du XIVE au XVIIe siècle, Bilhères-en-Ossau », in Bulletin de la Société Archéologique Historique, Littéraire et Scientifique du Gers, Mai 1992, p.18-42

RANGASSAMY Régis, IZANS Jean-Pierre, L'art de bâtir les cabanes pastorales dans les Pyrénées. Hautes vallées du Béarn et du Pays basque, Tarbes, Parc National des Pyrénées, 2002

Traduccion hèita peu Servici de la Lengua de l'Institut Occitan.